

SKUP 2000 – 25

Prosjekt: Avlyttingssaken
Medarbeider: Knut Gjernes
Publikasjon: Dagens Næringsliv
Publisert: Desember 2000
Medium: Avis
Tema: Politikk/Forvaltning

Knut Gjernes:

Avlyttings-saken

Utstyr for å avlytte gsm mobiltelefoner
selges i Norge

Publisert i Dagens Næringsliv i perioden 16.12. 2000 – 22.12. 2000

Dagens Næringsliv, Postboks 1182 Sentrum, 0107 OSLO,
Sentralbord: 22 00 10 00, Telefaks: 22 00 13 50

Knut Gjernes, Claus Borchs vei 2, 0853 OSLO, Telefon: 932 56 179
(mobil) 22 00 11 79 (kontor)

1. Innledning

I Norge har mobiltelefoner mer eller mindre blitt allemannseie. Det er solgt tre millioner gsm-mobiltelefon i Norge siden den ble lansert i 1993. Alle, inkludert den norske regjeringen, har vært i den tro at mobiltelefonen var helt avlyttingssikker. Blant annet fordi teleoperatørene hele tiden har påstått at dette.

I en dokumentar i Dagens Næringsliv på en lørdag, avslørte jeg flere forhold i denne sammenheng. Først og fremst at det ikke lenger er riktig at gsm-mobiltelefoner er avlyttingssikre. Dernest at utstyr for å utføre denne avlyttingen blir solgt i Norge. Av en nordmann. Og til sist at utstyret allerede er i hendene på norske finansfolk. Under oppfølgingen av saken viser det seg at heller ikke det fremtidige Umts-nettet til flere milliarder kroner, vil være avlyttingssikkert. Det kommer også frem at teleoperatørene muligens har slått av krypteringen som sikrer mot avlytting av gsm-nettet. Her kommer en redegjørelse for hvordan jeg jobbet frem denne saken:

2. Redegjørelse for arbeidet

a) Ideen

Jeg fikk ideen til saken under en vanlig samtale med en kilde i oktober i fjor. Kilden fortalte at han ikke lenger kunne være sikker på at han ikke ble avlyttet når han snakket på mobiltelefon. Jeg spurte hva han mente, gsm-mobiltelefoner hadde jo alltid vært kjent som avlyttingssikker. Han svarte at han hadde hørt at en norsk finanskjendis nylig hadde kjøpt utstyr for å avlytte samtaler på gsm-mobiltelefoner. Utgangspunktet for saken var altså ikke et direkte tips, men en tilfeldig kommentar under en samtale. Ingen detaljerte opplysninger ble gitt, verken om hvem som solgte utstyret eller hvilke i det norske finansmiljø som hadde kjøpt utstyret. Ettersom det ikke var et direkte tips var det heller ikke umiddelbart noen sak. Det var mer en opplysning som måtte bearbeides, men som jeg likevel ført skjønnte kunne bli en god sak.

b) Hva var den sentrale problemstillingen?

Da jeg først begynte å tenke på opplysningen jeg hadde fått som en sak, var den sentrale problemstillingen ganske klar. Hvordan skulle jeg kunne dokumentere at det fantes utstyr på markedet for å avlytte gsm-mobiltelefoner? Det var ulovlig å selge dette avlyttingsutstyret og det var ulovlig å bruke det. Altså ville det bli meget vanskelig å få selger eller kjøper av utstyret til å vise meg det frivillig. Den sentrale problemstillingen var altså: Hvordan skulle jeg avsløre at utstyret fantes og hvordan vise at utstyret var til salgs i Norge?

c) Ble problemstillingen endret underveis

Hovedproblemstillingen var mer eller mindre den samme hele veien. Men med overraskelser underveis som måtte løses.

3. Fasen i arbeidet/metoden

a) Innhenting av bakgrunnsinformasjon

Jeg var rimelig sikker på at det var en nyhet. Og i hvert fall var det en nyhet at utstyret var til salgs i Norge. Men jeg ønsket å være helt sikker. Derfor brukte jeg i starten flere dager på å få bekreftet dette.

Først foretok jeg artikkelsøk på internett og i andre arkiver. Alle artikler bekreftet det jeg var ute etter: Gsm-nettet er avlyttingssikkert. Senest en artikkel i Dagbladet i april 2000 hvor sentrumsregjeringen demonterte mobiltelefoner for å hindre avlytting.

Den eneste artikkelen som var i nærheten av å si noe annet, var en artikkel i New York Times i desember 1999, som ble gjengitt i Aftenposten. I artikkelen stod det at to israelske forskere hadde knekket koden som beskytter mobilsamtalet. Men det stod også at mobiloperatørene var tvilende til at det lot seg gjennomføre i praksis. Jeg fikk tak i rapporten som denne artikkelen viste til. En rapport skrevet av de to israelske forskerne Alex Biryukov og Adi Shamir. Daterert 9. desember 1999. Som en del av researchen mente jeg at det var riktig at jeg var oppdatert på det materiale som fantes. Men etter artikkelen i New York Times hadde ingen hørt noe mer om de to israelske forskerne. Jeg anså derfor ikke dette som en bekreftelse på at det går an å avlytte mobiltelefoner.

Jeg var nå sikker på at det ikke hadde blitt omtalt i noen medier. Men likevel kunne det være kjent i teknologimiljøer. Jeg ringte derfor til sikkerhetssjefene i Telenor Mobil og Netcom. Jeg var veldig forsiktig, jeg ønsket ikke at de på dette tidspunktet skulle forstå at jeg jobbet med en sak. Igjen fikk jeg samme bekreftelse: "Gsm-mobiltelefoner er avlyttingssikre", sa de skråsikkert.

Til slutt tok jeg en uformell henvendelse til Teknisk avdeling ved Etterretningstjenesten ved Oslo Politikammer. De sa at det fantes ferske rykter om at utstyr fantes i markedet, men at de tvilte på at det fungerte. Jeg regnet med at det var det samme utstyret som jeg nå var på sporet av, de omtalte. Det viste seg å stemme. Politiet fortalte også at hvis utstyret fantes, så ville det være ulovlig å selge og kjøpe. Jeg følte meg nå sikker på at ingen medier tidligere hadde vist at det var mulig å avlytte gsm-mobiltelefoner.

b) Hvordan få hull på saken?

Nå laget jeg en strategi for hvordan jeg kunne jobbe ut dette til å bli en sak for avisen. Og ikke bare bli et godt tips som ble liggende i inn-kurven. Steg for steg planla jeg hvordan jeg skulle avsløre at det ble solgte slikt avlyttingsutstyr i Norge. Det var en uortodoks plan som krevde godkjennelse fra redaksjonsledelsen.

Først måtte jeg finne ut hvem det var som solgte slikt avlyttingsutstyr i Norge. I utgangspunktet sa tipset ingenting om dette. Jeg sendte ut følere gjennom mitt kontaktnett i finansverden. Jeg ringte rundt og spurte forsiktig om hvem det kunne være. Noen dager senere fikk jeg svaret: Det var en som het Kristian K. Evju gjennom selskapet Pro Tech.

Gjennom Folkeregisteret fikk jeg personnummeret hans og kunne videre hente personinformasjon fra Dun & Bradstreet. Der stod det at han tidligere var daglig leder i et selskap som het Expressen AS. Styreformann i Expressen var Gro Elisabeth Sille Evju. D&B viste at Gro Elisabeth Sille også var innehaver og daglig leder i et selskap som het Pro Tech. Ved hjelp av Brønnøysundregisteret fikk jeg bekreftet at Gro Elisabeth Sille og Kristian Evju var gift. Selskapet som Evju solgte utstyret gjennom var Pro Tech. Jeg visste nå hvem som solgte utstyret.

c) Falsk identitet

I andre saker ville jeg nå tatt kontakt med de som hadde kjøpt dette utstyret. Men det gikk ikke i dette tilfellet. For det første visste jeg ikke hvem det var som hadde kjøpt utstyret. For det andre er det ulovlig å bruke utstyret. Muligheten til å få en kjøper til å vise meg utstyret var derfor liten. Om ikke umulig. Det måtte derfor være Kristian Evju og Pro Tech som viste meg utstyret. Skulle han få solgt utstyret måtte han jo vise det frem til noen.

Det var ganske klart at jeg ikke ville få se utstyret hvis jeg fortalte at jeg var journalist. Jeg la frem planen min for redaksjonsledelsen. Jeg måtte bruke falsk identitet. Etter nøye vurderinger og flere lange diskusjoner med feature-redaktør Gry Egenes og sjefredaktør Amund Djuve, ble vi enige om at jeg kunne operere med falsk identitet. (Se kapittel 4. Spesielle erfaringer).

Jeg skulle gi meg ut for å være mellommann for en norsk finansmann som ønsket å kjøpe utstyr for å avlytte gsm-mobiltelefoner. Fra nå av var mitt navn Knut Hansen. Jeg valgte Knut i tilfelle jeg skulle forsnakke meg. Og Hansen for å gjøre navnet vanlig. Nesten 400 menn i Norge heter Knut Hansen. Jeg hadde aldri brukt denne metoden før. Men ved å konferere med andre journalister som hadde erfaring med å bruke falsk identitet fikk jeg gode råd.

Jeg skaffet meg Netcom mobiltelefon med kontantkort. Det er det eneste mobilabonnementet som ikke registrert på navn og derfor ikke kan spores. Jeg opprettet også en hotmail-postkasse på internett under mitt nye navn. Jeg kunne nå både maile og snakke med Kristian Evju uten at han kunne avsløre min virkelige identitet.

d) Oppnår fortrolighet

Jeg hadde nå opprettet min nye identitet, men jeg ville ikke kontakte Kristian Evju direkte. Hvis jeg som helt fremmed ringte og sa jeg ville kjøpe avlyttingsutstyret, anså jeg sjansen som stor for at han ville ønske sjekke hvem jeg var. Jeg måtte kanskje identifisere meg. Dette måtte jeg unngå.

Jeg måtte få noen til å gå god for meg. Jeg tok kontakt med en person som tidligere hadde kjøpt annen type utstyr av Evju. Og som jeg visste at Evju stolte på. Sakte men sikkert klarte jeg å bli fortrolig med denne kilden. Etter flere lunsjer og utallige telefonsamtaler, spurte jeg ham om hjelp. Jeg fortalte hva jeg jobbet med og spurte om han kunne sette meg i kontakt med Evju. Han ba om betenkningstid. I denne tiden hadde vi flere samtaler hvor jeg fortalte hvor viktig denne saken var. Jeg sa et det var avgjørende for saken at han hjalp meg. Til slutt sa han seg villig til å hjelpe meg. Det var den første milepælen i arbeidet med denne saken.

Han ringte Evju og fortalte at en bekjent av ham ønsket å kjøpe utstyret. Han oppga mitt telefonnummer og ba Evju om å ringe meg hvis han ønsket å selge avlyttingsutstyret til meg. Nå var det bare å sitte og vente på at Kristian Evju tok kontakt med meg på min nyopprettede telefon. Jeg måtte ikke virke for ivrig og hadde bestemt meg for å vente til han tok kontakt med meg. Det var kun min kilde og Evju som visste nummeret til denne telefonen. Jeg hadde med meg telefonen døgnet rundt. Tålmodigheten min ble satt på prøve. Skulle jeg likevel ringe ham? En uke senere ringte telefonen.

d) Det store gjennombruddet

Da Evju til slutt ringte var han på vei til London. Det var mandag kveld. Han skulle være ute av landet i flere uker og kunne ikke treffe meg i Norge før etter nyttår. Jeg fortalte at det hastet å få se og teste utstyret. Min oppdragsgiver trengte utstyret som fort som mulig, sa jeg. Han tilbød seg da å møte meg i London. Dette kom helt uventet på meg og var ikke en del av min plan. Jeg trodde jeg skulle få møte ham i trygge omgivelser her i Norge. Jeg ba om å få tenke meg om. Situasjonen var mer uoversiktlig enn jeg ønsket, men skulle det bli noen sak måtte jeg se utstyret, og jeg måtte se at det virket. En time senere ringte jeg ham tilbake og sa det var greit. Dette var det store gjennombruddet i saken. Jeg hadde klart å få en avtale med selgeren av utstyret med falsk identitet. Planen min hadde lyktes.

Tirsdag ettermiddag satt jeg på flyet til London. I mellomtiden hadde jeg nøye planlagt hva jeg skulle si til Evju når jeg møtte ham. Jeg hadde briefet meg selv på min nye identitet og gått gjennom alle spørsmål han muligens kunne komme til å stille meg. Jeg analyserte situasjonen og fant ut at jeg i møtene med Evju kunne jeg oppføre meg mer eller mindre som jeg pleier når jeg er ute på vanlige reportasjer. Jeg var representant for en annen og trengte å stille spørsmål. Opplysningene skulle jeg gi videre når jeg kom hjem til Norge. Derfor var det også naturlig at jeg gjorde notater.

Dette gav meg en trygghet foran møtene med Evju. Gjennom min bakgrunn som dataingeniør var heller ikke de tekniske diskusjonene noe jeg fryktet. Jeg hadde også sjekket litt i markedet om Evju kunne være farlig. Kilder kunne fortelle at han nylig hadde sittet i varetekt. Jeg fikk også vite at han hadde nære kontakter i Oslos mest kriminelle miljøer. Men at han personlig sannsynligvis ikke var farlig. Sannsynligvis!

e) Beviset/dokumentasjonen

Alt gikk nå veldig fort. Vel fremme på hotellet tirsdag kveld ringte jeg til Evju og fortalte at jeg var på plass i London. Hele onsdagen satt jeg inne på mitt hotellrom og ventet på at han skulle ringe. Utpå ettermiddagen ringte han. Jeg skulle møte ham alene på en oppgitt adresse utenfor byen. Han ville ha med seg tre andre personer jeg ikke visste hvem var. Jeg var nå usikker på om dette var en farlig situasjon og foretok en risikovurdering sammen med feature-redaktør Gry Egenes.

I løpet av ettermiddagen møtte jeg Evju og fikk se utstyret i aksjon. Og jeg fikk all dokumentasjonen jeg trengte som beskrev hvordan utstyret fungerte i detalj. Jeg kunne verken filme eller tape dette møtet ettersom Evju var ekspert på slikt utstyr og sannsynligvis ville avsløre meg. Jeg kunne heller ikke ta med meg fotograf. Det kunne bli oppdaget og ville dermed fremprovosere en farlig situasjon. Men jeg ønsket bilder av Evju i London og jeg ønsket også bilder av oss sammen som dokumentasjon. Derfor måtte jeg sørge for at vi skulle møtes igjen. Jeg forklarte ham at jeg ønsket å snakke med min oppdragsiver i løpet av kvelden, og at jeg ønsket å snakke med ham igjen dagen etter. Litt tvilende gikk han med på å møte meg igjen dagen etter på en cafe. Under dette møtet fikk jeg de bildene jeg trengte.

f) Bearbeiding

Vel hjemme igjen fra London måtte opplysningene og dokumentasjonen bearbeides. Dokumentene ble finlest og vurdert. Jeg ringte Evju flere ganger, fortsatt under falsk identitet, og stilte flere spørsmål. Alle informasjonen jeg trengte om hvordan utstyret fungerte og hva det kostet kom på plass. For sikkerhets skyld fikk jeg også tilbudet fra Evju overført på fax, som dokumentasjon.

Jeg gikk også gjennom Forskrift om offentlig telenett og offentlige teletjeneste og finleste straffeloven som forbyr bruk av avlytting.

Alle bitene var nå på plass og jeg kunne vurdere hvem jeg skulle konfrontere, og hva de skulle spørres om. Jeg var klar for konfrontasjonsintervjuene.

g) Konfrontasjoner

En etter en konfronterte jeg nå de som burde ha greie på at dette var mulig og de som var ansvarlige for at dette skjedde.

Jeg konfronterte Teknisk avdeling i Etterretningstjenesten ved Oslo Politikammer, de som har ansvaret for kontroll av slikt utstyr; Post og Teletilsynet, teleoperatørene; Telenor Mobil og Netcom, Politiavdelingen ved Justisdepartementet og Justisministeren.

Jeg snakket med innehaver av selskapet som solgte utstyret; Gro Elisabeth Sille. Og helt til slutt, dagen før artikkelen stod på trykk, kom den mest ubehagelige konfrontasjonen. Jeg ringte Kristian Evju og fortalte ham at Knut Hansen egentlig het Knut Gjernes og var journalist i DN.

h) Utskriving

Under utskrivningen var jeg hele tiden bevisst hvilken metode jeg hadde brukt for å skaffe mye av opplysningene. Jeg hadde brukt falsk identitet. Han visste ikke at han snakket med en journalist. Verken da jeg møtte ham i London eller i våre mange telefonsamtaler. Derfor måtte jeg til en viss grad også beskytte ham mot hva han

hadde sagt. Jeg valgte derfor å unnlate å trykke alle sleivete bemerkninger og jeg unnlot også å skrive en del opplysninger han fortalte om seg selv. Det viktigste var å få frem hovedbudskapet.

4. Konsekvenser

a) Advarer norske brukere

Den viktigste konsekvensen denne saken har fått, er at det nå er kjent for hele det norske folk at det er mulig å avlytte gsm-mobiltelefoner. Og at utstyret finnes og selges i Norge. I etterkant av artikkelen gikk Post- og Teletilsynets sjef, Willy Jensen, ut og advarte om at folk med viktig informasjon måtte passe seg.

b) Advarer resten av verden

Men denne saken var ikke bare en norsk nyhet, den var like aktuell for resten av verden. Gjennom den internasjonale organisasjonen GSM Association ble teleoperatører i resten av verden orientert. Og brukere i store deler av verden ble også advart da saken ble omtalt i blant annet svensk og dansk tv og på CNN.

c) Truer rikets sikkerhet

Saken er fortsatt såpass fersk og betent at det er for tidlig å se de formelle konsekvensene. Men den har fått stor oppmerksomhet både i Politiets Overvåkningstjeneste, Post og Teletilsynet og i regjeringen. Regjeringen blir fortløpende informert om utviklingen i saken, og det jobbes nå med å lage nye instruksjoner for regjeringens bruk av mobiltelefoner. Regjeringen oppfattet dette som en trusel mot rikets sikkerhet.

d) Vurderer å endre forskrift

Post og Teletilsynets "Forskrift om offentlig telenett og offentlig teletjeneste" skal sikre kundens telekommunikasjon og sikre oss mot ulovlig avlytting. Post og Teletilsynet skal nå vurdere denne forskriften opp mot hjemmelsgrunnlaget, og se om den er tilstrekkelig slik den er i dag.

e) Evju tiltales

Saken mot Kristian Evju er ferdig etterforsket og en tiltale mot ham blir utferdiget i disse dager.

f) Bedre kontroll av teleoperatørene

Post og Teletilsynet skal foreta målinger for å sjekke om krypteringen hos teleoperatørene er slått på eller ikke. Dette er ikke varslede kontroller som vil bli foretatt jevnlig over hele landet.

5. Spesielle erfaringer/problemstillinger

- Et av de store spørsmålene i denne saken var om jeg skulle operere med falsk identitet. Var saken av vesentlig samfunnsmessig betydning? Etter nøye vurderinger bestemte ledelsen i DN at svaret var ja. Dette var viktig informasjon for alle. Kunne vi skaffe disse opplysningene på en annen måte? Nei, vi så ingen andre muligheter til avdekke at dette utstyret faktisk ble solgt i Norge, enn å bruke falsk identitet. Etter å ha svart på disse to spørsmålene mente vi at det var forsvarlig å bruke falsk identitet.

- Var det forsvarlig? Kunne liv og helse være i fare ved å operere med falsk identitet i denne saken? Etter grundig research og nøye forberedelser vurderte vi situasjonen som sikker. Men vi var hele tiden åpne for at situasjonen kunne endre seg og at jeg var nødt til å gi meg. I denne forbindelse var det nyttig å snakke med andre som hadde erfaring fra å bruke denne metoden.
- Skulle Kristian Evju konfronteres med hva som hadde skjedd, før min artikkel stod på trykk? Eller skulle han bli klar over min falske identitet når han leste artikkelen. Vi ble enige om at Evju måtte få muligheten til å forklare seg og komme med sin versjon av hva som hadde skjedd og hvorfor. Telefonen til Evju fredag ettermiddag var ubehagelig, men nødvendig. Jeg fortalte ham at falsk identitet var en arbeidsmetode jeg dessverre måtte bruke for å få se utstyret. Da svarte han: "Selvfølgelig hadde du ikke fått se utstyret hvis jeg visste at du var journalist". For øvrig ønsket han ikke å kommentere saken.

6. Tid/ Fritid

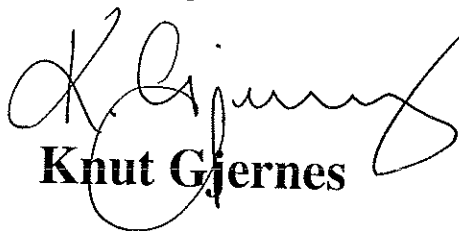
Fra jeg fikk tipset i begynnelsen av oktober til jeg dro til London i midten av desember, handlet det mest om å pleie kilder. Det handlet om å være tålmodig og gjøre ting i riktig rekkefølge. I denne perioden jobbet jeg derfor kun normale arbeidsdager. Jeg jobbet også med andre saker parallelt. Etter at jeg kom hjem fra London jobbet jeg døgnet rundt i en og en halv uke til saken stod på trykk lørdag 16. desember.

7. Vedlegg

Artikler i Dagens Næringsliv i perioden lørdag 16. desember 2000 til fredag 22. desember 2000.

• Kan avlytte mobiltelefoner	16. desember	6 sider
• Slår internasjonal alarm	18. desember	1 side
• Satt på sprengstoff	21. desember	1 side
• Sår tvil om sikkerheten	22. desember	2 sider

Oslo, 15, januar 2001

Knut Gjernes